

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор
Державного науково-методичного
центру змісту культурно-мистецької
освіти

М.М. Бриль

2019 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Сольфеджіо

Навчальний посібник для 8 класу
для початкової мистецької освіти

Київ – 2019

Укладачі:

Л.М. Стадницька

викладачка I категорії, викладачка музично-теоретичних дисциплін Дитячої школи мистецтв, м. Обухів

Л.І. Татаурова

викладачка-методистка, завідувача відділом музично-теоретичних дисциплін Дитячої школи мистецтв, м. Обухів

Рецензенти:

В.О. Проваторова

викладачка вищої категорії, викладачка-методистка, завідувача відділом музично-теоретичних дисциплін Івано-Франківської дитячої музичної школи №1 імені Миколи Лисенка

О.В. Яцук

спеціалістка вищої категорії, викладачка-методистка музично-теоретичних дисциплін, заступниця директора з навчальної роботи Дніпропетровського коледжу культури і мистецтв

Відповідальна
за випуск:

В.М. Зінченко

© Стадницька Л.М., 2019 р.

Татаурова Л.І., 2019 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2019 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Л.І.Татаурова, Л.М.Стадницька

Сольфеджіо

8 клас

Строк навчання 8 років

Навчальний посібник
для початкової мистецької освіти

Київ - 2019

*Затверджено Державним науково-методичним центром
змісту культурно-мистецької освіти 11.11. 2019 № 602*

Укладачі:	Л. М. Стадницька	Викладач музично-теоретичних дисциплін Дитячої музичної школи №40, м. Київ
	Л. І. Татаурова	Викладач-методист, завідувач відділом музично-теоретичних дисциплін Дитячої школи мистецтв, м. Обухів
Рецензенти:	В. О. Проваторова	Викладач-методист, завідувач відділом музично-теоретичних дисциплін Івано-Франківської дитячої музичної школи №1 імені Миколи Лисенка
	О. В. Яцук	Викладач-методист музично-теоретичних дисциплін, заступник директора з навчальної роботи Дніпропетровського коледжу культури і мистецтв
Відповідальна за випуск:	В. М. Зінченко	

Посібник містить навчальний матеріал, що відповідає програмним вимогам для учнів 8 класу восьмирічного терміну навчання (Програма «Сольфеджіо», Київ, 2012).

У цьому виданні поєднані функції підручника, хрестоматій для сольфеджування, співу із текстом, для слухового та нотного аналізу, збірників інтонаційних вправ, практичних завдань з музичної грамоти, а також робочого зошита зі зразками для виконання різних вправ.

Матеріал посібника побудовано за принципом «від простого до складного», що дає можливість здійснити диференційований підхід до навчання учнів не тільки різних за рівнями підготовки, але й з різними музичними здібностями.

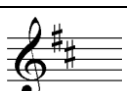
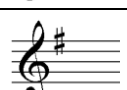
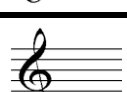

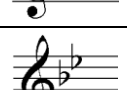
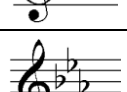

Телефон для замовлень: 097-035-34-57; 066-198-14-34.

© Татаурова Л. І., 2019 р.

© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2019 р.

Повторення вивченого матеріалу

1. Дописати таблицю тональностей.

<i>H-dur</i>		
		<i>cis-moll</i>
<i>A-dur</i>		
		<i>h-moll</i>
		
<i>C-dur</i>		<i>a-moll</i>
		<i>d-moll</i>
<i>B-dur</i>		
		<i>c-moll</i>
<i>As-dur</i>		
		<i>b-moll</i>

2. Заповнити таблицю:

Стійкі ступені ладу —		Нестійкі ступені ладу —	
Головні ступені ладу —		Побічні ступені ладу —	
Ввідні звуки (ступені) —		Вони розв`язуються у -	
Головні тризвуки ладу —		Побічні тризвуки ладу -	
D ₇ будується на —		D ₇ розв`язується у —	
D ₆₅ будується на —		D ₆₅ розв`язується у —	
D ₄₃ будується на —		D ₄₃ розв`язується у —	
D ₂ будується на —		D ₂ розв`язується у —	
Ступеневий склад VII ₇ —		VII ₇ розв`язується у —	

3. Зразки побудов у тональності *C-dur* співати та грати (повторення).

а) Гама:

Натуральний вид

Гармонічний вид

б) Тритони:

в) Характерні інтервали:

г) Головні тризвуки ладу з оберненнями:

Натуральний вид

Гармонічний вид

д) Зменшений та збільшений тризвуки:

е) Домінантсептакорд та його обернення:

ж) Увідні септакорди:

4. У тональності *F-dur* побудувати, співати й грати:

- а) гаму двох видів (за зразком №3 а);
- б) дві пари тритонів (за зразком №3 б);
- в) характерні інтервали (за зразком №3 в);
- г) увідні септакорди (за зразком №3 ж);
- д) акордову послідовність – T_{5₃} S_{6₄} S_{6₄} зм.VII₇ D_{6₅} → T_{5₃}.

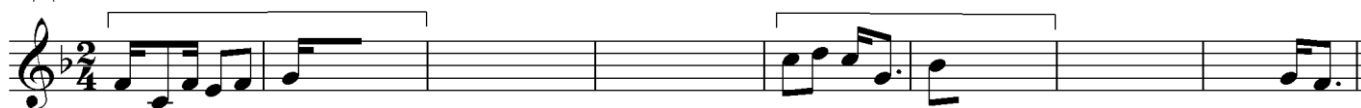
5. Співати і грати гаму *F-dur* з ритмом міжтактової синкопи у поєднанні з внутрішньотактовою. Визначити (підписати) акорди у гармонічному супроводі.

6. Співати і грати гаму *F-dur* з ритмом внутрішньодольової синкопи.

7. Дописати та заспівати секвенції.

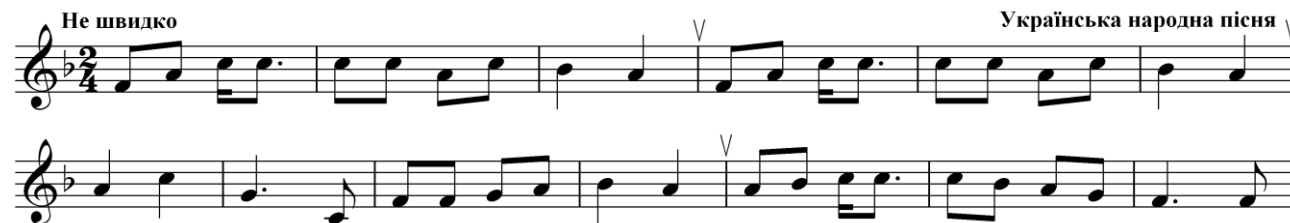
8. Співати з тактуванням.

Що в новому колодязі

9. Вивчити напам'ять.

Мила моя

10. Співати гаму *F-dur* у два голоси (нижній голос є контрапунктом* до верхнього) спочатку в натуральному, а потім у гармонічному виді мажору.

*Контрапункт – одночасне поєднання двох або кількох самостійних мелодичних голосів.

11. Співати двоголосся.

Опера "Продана наречена", I д.

Жваво Б. Сметана

12. У тональності *F-dur* скласти висхідну секвенцію з рухом мелодії звуками тризвуків та ритмом внутрішньодольової синкопи.

13. Визначити акорди. Мелодію співати з гармонічним супроводом.

Дитяча пісенька

Andantino Ж. Векерлен

14. виправити помилки у групуванні тривалостей нот (зробити правильний запис без зайвих ліг). Співати з тактуванням.

Концертний вальс

М. Раков

Концертний вальс

М. Раков

15. Побудувати вгору від наданих звуків мажорні та мінорні сектакорди за зразком.

B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆

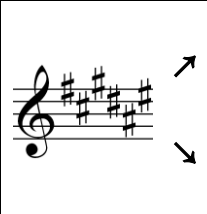
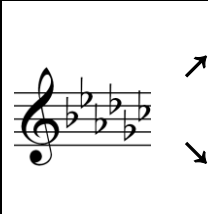
16. Побудувати вниз від наданих звуків мажорні та мінорні сектакорди за зразком:

B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆ B₆ M₆

Тональності з 6-ма ключовими знаками

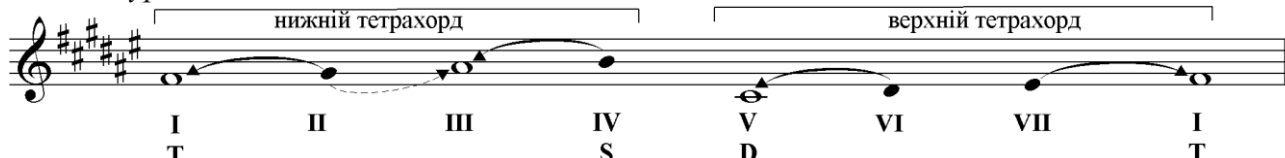
(ознайомлення)

	Фа # мажор <i>Fis-dur</i>		Соль b мажор <i>Ges-dur</i>
	ре # мінор <i>dis-moll</i>		мі b мінор <i>es-moll</i>

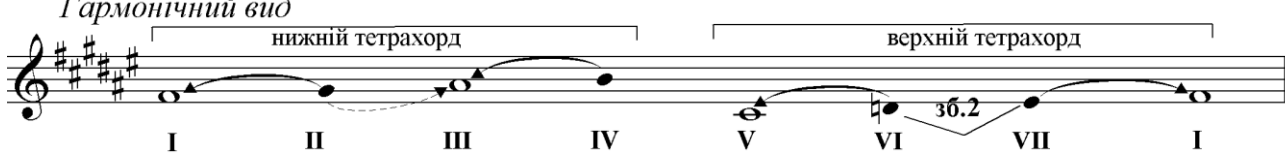
17. У тональності *Fis-dur* співати (з назвою знаків альтерації) та грати:

- а) гаму натурального і гармонічного видів;
- б) розв'язання нестійких ступенів у стійкі.

Натуральний вид

Гармонічний вид

18. У тональності *Fis-dur* побудувати, співати й грати:

- а) характерні інтервали (за зразком №3 в);
- б) акордову послідовність – T₅₃ S₆₄ s₆₄ зм.VII₇ D₆₅ → T₅₃.

19. Співати і грати гаму *Fis-dur* з ритмом внутрішньодольової синкопи. Позначити акорди у гармонічному супроводі.

20. Співати з тактуванням та грати.

Мазурка

Жваво, але не дуже Ф. Шопен

21. Визначити інтервали на ступенях *Fis-dur*. Співати мелодично та гармонічно (на два голоси).

22. Співати та грати двоголосся.

Ой сад-виноград

Швидко Українська народна пісня

23. У тональності *Ges-dur* співати (з назвою знаків альтерації) та грати:

а) гаму натурального та гармонічного* видів:

Натуральний вид

Гармонічний вид

* Дубль-бемоль - $\flat\flat$ - знак альтерації, що понижує на півтону ноту з бемолем (Наприклад: мі $\flat\flat$ звучить як ре).

б) дві пари тритонів (за зразком 3 б);

в) побудувати та співати (у ламаному русі) акордову послідовність – $\uparrow T_{5_3}$ $\downarrow T_6$ $\uparrow S_{5_3}$ $\downarrow S_6$
 $\uparrow D_7$ $\downarrow T_3$.

24. Дописати, співати й грати секвенції.

25. Співати з тактуванням.

Царева наречена

Жваво М. Римський-Корсаков

26. Вивчити напам'ять.

Коваль

В темпі маршу Кубинська народна пісня

27. Співати двоголосно нотами та зі словами.

Ой на горі жита много

Досить жваво Українська народна пісня

Йо на го - рі жи - та мно - го, йой, йой, йо - ой - ой.
 По - ло - ви - на зе - ле - но - го, гой, гой, гой, гой, гой, гой!

28. Зразки побудов у тональності *a-moll* заспівати та зіграти (повторення).

а) Гама:

Натуральний вид

Гармонічний вид

Мелодичний вид

б) Тритони:

3б.4 → м.6 VI V
 3м.5 → в.3 II III
 3б.4 → в.6 IV III
 3м.5 → м.3 VII# I

в) Характерні інтервали:

Гармонічний *Гармонічний*

3б.2 → ч.4 VI V
 3м.7 → ч.5 VII# I
 3б.5 → в.6 III III
 3м.4 → м.3 VII# I

г) Головні тризвуки ладу з оберненнями:

Гармонічний

t53 I
 t6 III
 t64 V
 s53 IV
 s6 VI
 s64 I
 D53 V
 D6 VII
 D64 II

д) Зменшений та збільшений тризвуки:

Натуральний *Гармонічний* *Гармонічний*

3м53 → т3 II
 3м53 → т3 VII#
 3б53 → т6 III

е) Домінантсептакорд та його обернення:

Гармонічний

D7 $\rightarrow$ t3   D65 $\rightarrow$ t53   II D43 $\rightarrow$ t53   D2 $\rightarrow$ t6

ж) Увідний септакорд:

a-moll (гарм.)

1) пряме;   2) непряме.

зм.VII7   t53   зм.VII7   D65   t53

29. У тональності *d-moll* побудувати, співати й грати:

- а) гаму трьох видів;
- б) тритони з розв'язанням (за зразком №28 б);
- в) характерні інтервали з розв'язанням (за зразком №28 в);
- г) зменшений та збільшений тризвуки з розв'язанням (за зразком №28 д).

30. Визначити (підписати), співати й грати акордову послідовність у тональності *d-moll*.

31. Вивчити напам'ять за 3-5 хвилин, проспівати та записати.

Ой на горі, на горі

Повільно

Українська народна пісня

32. Співати з тактуванням.

Опера "Аїда", Ід.

Швидко

Дж. Верді

33. Транспонувати в *e-moll* письмово. Співати з тактуванням в обох тональностях.

Елегія

Lento

Ж. Масне

34. Вивчити напам'ять. Підписати над нотним станом гармонічний супровід літерною системою позначень акордів. Співати з ним.

Була собі Маруся, полюбила Петруся

Жартівливо Українська народна пісня

35. Скласти другий голос до мелодії та дописати його штилями вниз. Співати верхній голос, а нижній грати.

Думи мої

Повільно Українська народна пісня

36. виправити помилки у групуванні тривалостей нот та поділити на такти в зазначеному розмірі.

Ой Морозе, Морозенку

Помірно Українська народна пісня

Ой Морозе, Морозенку

Помірно Українська народна пісня

37. У тональності *dis-moll* співати (з назвою знаків альтерації) та грати:

а) гаму трьох видів*:

Натуральний вид

нижній тетракорд верхній тетракорд

I II III IV V VI VII I

t s d t

Гармонічний вид

нижній тетракорд верхній тетракорд*

I II III IV V VI VII# I

t s D t

Мелодичний вид

нижній тетракорд верхній тетракорд*

I II III IV V VI# VII# I

t s D t

* Дубль-діз - * – знак альтерації, що підвищує на півтону ноту з діззом.

(Наприклад: до* звучить як ре).

- б) тритони з розв'язанням (за зразком №28 б);
- в) характерні інтервали з розв'язанням (за зразком №28 в);
- г) зменшений та збільшений тризвуки з розв'язанням (за зразком №28 д).

38. У тональності *dis-moll* визначити та підписати акорди. Співати й грати цю послідовність.

39. Співати з тактуванням.

Та забіліли сніги

40. Співати з тактуванням нотами та зі словами.

Та наступає чорная хмара

41. Вивчити напам'ять.

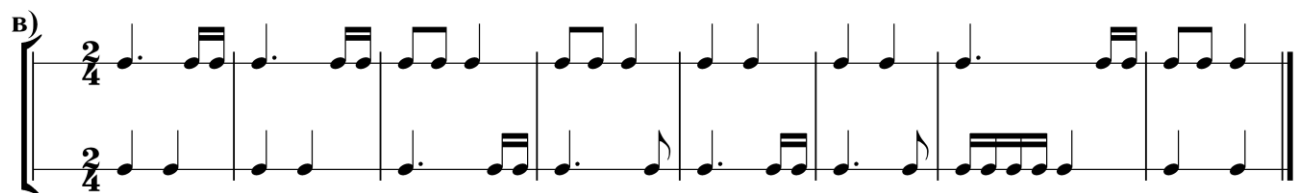
Мазурка

42. Завершити мелодію. Співати й грати її.

43. Простукати ритмічні вправи, рахуючи вголос та про себе.

44. Побудувати, співати й грати від звуку «e» вгору та вниз: ч.4, м.2, в.7, м.6, в.3, B53, M6, B64, D43 з розв'язанням в однойменні тональності.

45. Побудувати вгору від наданих звуків мажорні та мінорні квартсекстакорди за зразком:

46. Побудувати вниз від наданих звуків мажорні та мінорні квартсекстакорди за зразком:

47. У тональності *es-moll* співати гами трьох видів (з назвою знаків альтерації) та розв'язанням нестійких ступенів у стійкі.

Натуральний вид

Гармонічний вид

Мелодичний вид

48. Визначити ступені *es-moll* у басовому ключі, нестійкі зафарбувати.

49. У тональності *es-moll* побудувати, співати й грати D_7 з оберненнями та розв'язаннями (за зразком №28 е).

50. Вивчити напам'ять за 3-5 хвилин. Заспівати та записати. Транспонувати усно в *d-moll*.

Опера "Пан Коцький", Пд.

51. Співати з тактуванням.

Ой не пугай, пугаченьку

52. Транспонувати у тональність, що знаходиться на м.3 нижче. Співати з тактуванням в обох тональностях.

В полях під снігом і дощем

Швидко Т. Хренников

Імітація. Канон

Імітація – від лат. «наслідування» – це повторення голосом мелодії відразу після виконання її іншим голосом.

Медея

Л. Керубіні

53. Співати двоголосся з тактуванням.

Фугета

Vivo Й. С. Бах

54. Співати нотами та зі словами.

Andantino М. Леонтович

Мала мати одну дочку

Ма - ла ма - ти од - ну доч - ку, ма - ла ма - ти
 од - ну доч - ку, Ма - ла ма - ти од - ну доч -
 ку, од - ну доч - ку, та й ку - па - ла у ме - доч - ку.

Канон – це вид багатоголосної музики, де всі голоси виконують одну й ту саму мелодію, але вступають не одночасно, а один за одним, послідовно.

55. Співати на два голоси з тактуванням (за схемою 6/8)

Хор татар

(з опери "Сказання про невидимий град Китеж")

Швидко М. Римський-Корсаков

Види септакордів (ознайомлення)

Септакордом називається акорд, що складається з 4 звуків, розташованих за терціями, а між крайніми звуками – септима. Звідси і назва. Позначається цифрою 7.

Кожен звук септакорду, як і тризвуку, називається (знизу вгору): прима (основний тон), терція (терцієвий тон), квінта (квінтовий тон), септима (септимовий тон).

Септакорд можна побудувати на усіх ступенях ладу. Найчастіше зустрічається септакорд на V ступені ладу.

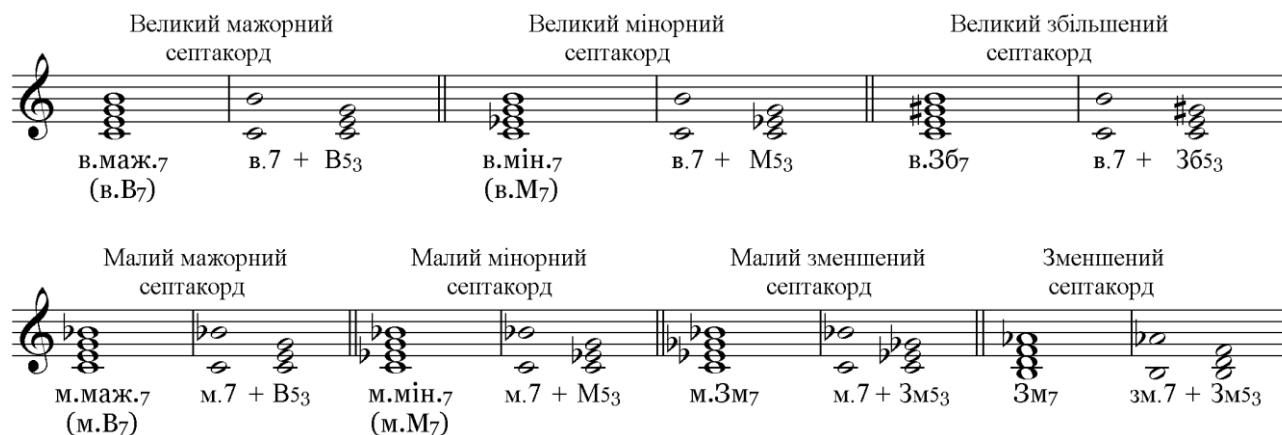
Зразок побудови септакордів на ступенях тональності C-dur

Септакорд може називатися:

1. За ступенем, на якому він будується; назва відображує **функцію** септакорду. Наприклад: V₇ називається — доміантовим септакордом і позначається D₇.

2. Поза тональністю септакорд отримує назву за **якістю септими** між крайніми звуками і **тризвуку**, що лежить в основі септакорду. Наприклад: великий мажорний, малий мінорний, малий мажорний, малий зменшений, зменшений. Існує сім видів септакордів:

Усі септакорди належать до дисонансів.

56. Побудувати вгору від звуку «d» зазначені септакорди за зразком першого.

58. У тональностях *D-dur* та *B-dur* натуральних видів побудувати Π_7 із розв'язанням двома способами.
59. У тональностях *G-dur* та *F-dur* гармонічних видів побудувати Π_7 із розв'язанням двома способами.
60. У тональності *h-moll* співати: а) гаму натурального та гармонічного видів у прямому русі;
 б) ступені – I IV $\downarrow$ VII $\sharp$ III I $\uparrow$ VI IV $\uparrow$ VII $\sharp$ I;
 в) характерні інтервали з розв'язанням;
 г) D_7 , D_6_5 , D_4_3 , D_2 з розв'язанням;
 д) акордову послідовність – t_6 s_5_3 $D_2 \rightarrow t_6$ Π_7 $D_4_3 \rightarrow t_5_3$.
61. Співати гаму гармонічного виду в ритмі із синкопою з гармонічним супроводом. Акорди визначити (підписати).

62. Проаналізувати рух мелодії, знайти Π_7 та позначити. Вивчити напам'ять, співати і грати

Впали роси на покоси О. Білаш

Помірно

63. Визначити (підписати), співати та грати акордову послідовність.

64. Визначити акорди у русі мелодії.

65. Скласти мелодію у тональності *h-moll*, використовуючи наступний ритм мазурки і з рухом мелодії за звуками вказаних акордів:

66. Визначити акорди від різних звуків. Проспівати їх та зіграти.

67. У тональності *Es-dur* (гармонічного виду) співати:

а) гаму у прямому русі та терціями;

б) ступені – I IV ↓VII III I VI^b IV ↑VII I;

в) дві пари тритонів із розв'язанням;

г) акордову послідовність:

↑T5₃ ↓T6 ↑II₇ ↓D4₃ ↑T5₃ ↓S6₄ ↑зм.VII₇ ↓D6₅ → ↑T5₃.

68. Вивчити напам'ять, співати і грати. Транспонувати усно у *C-dur* і *D-dur*.

69. Вивчити напам'ять та записати.

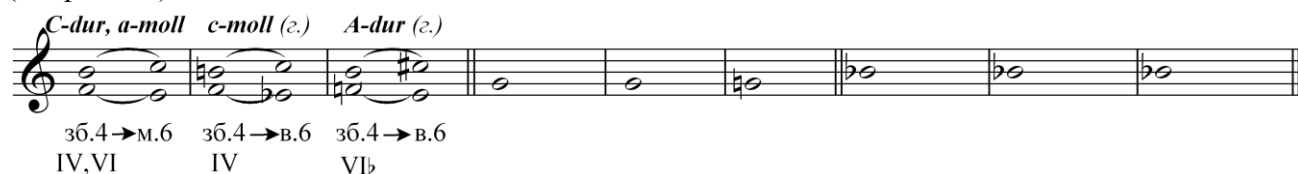
70. Побудувати вгору та вниз малі сексти від наданих звуків (за зразком від звуку «h»).

71. Визначити надані акорди.

72. Від наданих звуків побудувати вгору збільшену кварту із розв'язанням у 4 тональності (за зразком).

73. Від наданих звуків побудувати вгору зменшену квінту із розв'язанням у 4 тональності (за зразком).

74. У тональності *c-moll* співати гаму терціями з гармонічним супроводом. Визначити акорди.

Two systems of musical notation for exercise 74. Each system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The key signature is three flats (c-moll) and the time signature is 3/4. The melody consists of eighth notes ascending and then descending in thirds.

75. Проаналізувати рух мелодії, знайти Π_7 та позначити. Співати з тактуванням.

Голос друга

Alla marcia

О. Пахмутова

Three systems of musical notation for exercise 75. The key signature is three flats (c-moll) and the time signature is common time (C). The melody is a rhythmic eighth-note pattern with rests.

76. Вивчити напам'ять. Підібрати гармонічний супровід.

Українська народна пісня

Не поспішаючи

Two systems of musical notation for exercise 76. The key signature is three flats (c-moll) and the time signature is 3/4. The melody is a simple eighth-note line.

77. Знайти та виправити помилки у позначеннях побудов.

Chord diagrams for exercise 77. The diagrams are: B64, B64, v6, ч5, B6, D65, D65, M53.

78. Від наданих звуків побудувати вгору D_{43} із розв'язанням в однойменні тональності.

Chord diagrams and resolution exercise for exercise 78. Diagrams: *F-dur* D₄₃, T₅₃, *f-moll* D₄₃, t₅₃. The resolution exercise shows a sequence of notes: D, E, F, G, A, B, C, D.

79. Від наданих звуків побудувати вгору D_2 із розв'язанням в однойменні тональності.

Chord diagrams and resolution exercise for exercise 79. Diagrams: *D-dur* D₂, T₆, *d-moll* D₂, t₆. The resolution exercise shows a sequence of notes: D, E, F, G, A, B, C, D.

80. У тональностях *d-moll* та *fis-moll* побудувати Π_7 із розв'язанням двома способами.

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Одноименні тональності мають:	а) однакові ключові знаки, але різні лади і тоніки; б) однакове звучання, але різне написання; в) однакові тоніки, але різні лади і ключові знаки.		7. Відхилення – це:	а) перехід в іншу тональність із закріпленням; б) тимчасовий перехід в іншу тональність; в) раптова поява нової тональності.	
2. Тональність <i>cis-moll</i> має біля ключа:	а) 5#; б) 4#; в) 4b;		8. м.мін.П7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) в.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
3. Який з цих інтервалів може розв'язатися у м.3:	а) зб.4; б) зм.7; в) зб.2; г) зм. 5.		9. D ₂ розв'язується у:	а) T ₅₃ розгорнутий; б) T ₅₃ з подвоєн. прим. в) T ₆ з подвоєн. прим.	
4. в.3 обертається у:	а) м.3; б) в.6; в) м.6.		10. м. VII ₇ розв'язується у:	а) T ₅₃ розгорнутий; б) T ₅₃ з подвоєн. терц.; в) T ₅₃ з подвоєн. прим.	
5. Лади мінорного нахилу:	а) лідійський; б) фрігійський; в) дорійський; г) міксолідійський;		11. Головні квартсектакорди ладу (T ₆₄ , S ₆₄ , D ₆₄) будуються на ступ.:	а) I, III, V; б) III, VI, VII; в) V, I, II.	
6. M ₆ ↑ =	а) в.3 + ч.4; б) м.3 + ч.4; в) ч.4 + в.3;		12. Presto – це:	а) повільно; б) помірно; в) швидко.	
Загальна сума балів =					

Побічні тризвуки у натуральному мінорі

(ознайомлення на прикладі діатонічної «золотої» секвенції)

Побічні тризвуки будуються на побічних ступенях тональності – II, IV, VI та VII.

У натуральному мінорі вони можуть бути розташовані у вигляді **секвенції** з квінто-квартовим або кварто-квінтовым рухом баса.

або

Басовий голос секвенції проходить усі ступені звукоряду і в кінці замикається – вертається до тоніки. Саме за такий довершений симетричний вигляд ця секвенція отримала назву – «**золота**» **секвенція**. В ній можуть бути задіяні побічні тризвуки в основному виді, їхні обернення, а також септакорди. Закінчується «золота» секвенція завжди в гармонічному виді (тобто її передостанній акорд D або D₇).

або

82. Грати лівою рукою надані вище зразки «золотої» секвенції. Транспонувати в *d-moll* та *g-moll*.

«Золота» секвенція часто зустрічається в творах І. С. Баха та Г. Ф. Генделя (мабуть тому її іноді називають «барокова» секвенція). Але вона стала характерною і для подальших творчих напрямків і стилів, аж до сучасних естрадних творів.

83. Проаналізувати та грати наступний приклад «золотої» секвенції.

Пасакалія

(фрагменти)

Г. Ф. Гендель

Allegro ma non troppo

84. Дописати та грати варіації basso ostinato з використанням «золотої» секвенції.

Тема *Вар. №1*

Вар. №2 *Вар. №3*

85. У тональностях *a-moll*, *d-moll* грати лівою рукою «золоту» секвенцію тризвуками, використовуючи різні види фігурацій акордів.

86. У тональності *a-moll* грати лівою рукою «золоту» секвенцію тризвуками та імпровізувати мелодію голосом або правою рукою на фортепіано.

87. Співати з гармонічним супроводом. Транспонувати усно в *g-moll*.

Ave Maria

В. Вавілов

Moderato

88. *У «золотій» секвенції із септакордами дописати їхні позначення. Співати її та грати одночасно.

89. *1) Добудувати септакорди у гармонічному супроводі.

2) Дописати секвенцію з варіюванням в мелодії, використовуючи неакордові допоміжні та прохідні звуки.

3) Зіграти на фортепіано.

4) Прослухати у звукозапису Концерт для гобоя з оркестром А. Марчелло, Пч.

90. Підібрати гармонічний супровід до мелодії та записати його у запропонованому виді фігурації акордів. Грати по нотах та, за бажанням, напам'ять.

Жайворонок

Agitato А. Рамірес

91. Підібрати гармонічний супровід. Співати та грати.

Таємничий сад

Andante Р. Ловланд

92. Підібрати гармонічний супровід. Співати та грати.

Лебедина вірність

Є. Мартінов

Помірно

Прискорюючи

Схвильовано

Типи побудови періоду. Каденція

Період – найпростіша форма викладу закінченої музичної думки.

Період може бути як самостійним музичним твором, так і частиною більш великих форм.

Типовий (класичний) період складається з 8 тактів і поділяється на два речення, які складаються з 4 тактів. Такий період вважається квадратним, симетричним. Побудови таких періодів можуть бути:

- 1) Період повторної будови.
- 2) Період з варіюванням другого речення.
- 3) Період з контрастним другим реченням.
- 4) Період однотональний.
- 5) Період модулюючий.

Каденція – це заключний мелодичний або гармонічний зворот, що завершує музичну побудову (речення, період, частину твору). Каденції поділяються на:

- 1) **Половинні** – завершення на звуках D53 (найчастіше) або S53. Характерні для завершення першого речення періоду.
- 2) **Повні** – діляться на повну досконалу (завершення на I ст.) та повну недосконалу каденції (завершення на III або V ст.).

93. Співати та аналізувати види періодів (каденцій) у №93-97.

С. Монношко

Галька

Andantino

94.

Опера "Снігуронька", II д.

М. Римський-Корсаков

Andantino

95.

Пісня без слів №9

Ф. Мендельсон

Adagio

96.

Зоре моя вечірняя

Українська народна пісня

Помалу

97.

Форель

Ф. Шуберт

Allegretto

98. Скласти три варіанти другого речення періоду так, щоб вийшов:

1) період повторної будови:

У темпі мазурки

2) період з варіюванням першого речення:

У темпі мазурки

3) період контрастної будови:

У темпі мазурки

Іноді зустрічаються відмінності від класичної структури: великий період (16т. = 8т.+8т.), малий період (4т. = 2т.+2т.), період з 3-х речень (12т. = 4т.+4т.+4т.), неквадратний та несиметричний, де кількість тактів у реченнях може бути виражена некратним до 4-х числом (3, 5, 6 та ін.).

99. Проспівати та проаналізувати наступні періоди.

Пісня Хозе

(з опери "Кармен")

Ж. Бізе

Allegro moderato

100.

Романс Оксани

(з опери "Запорожець за Дунаєм")

С. Гулак-Артемівський

Помірно

101.

Не пой, красавица, при мне

Allegro moderato С. Рахманінов

102. Скласти другий голос у 2-й частині.

Реве та стогне Дніпр широкий

Повільно Д. Крижанівський

Енгармонізм звуків (Дубль-дієз, дубль-бемоль)

Енгармонізм - це однакове звучання (висотне положення), але різні назва та написання. Наприклад: енгармонічно рівні звуки - фа# і сольb (або можна сказати енгармонічна заміна фа# на сольb).

Дубль-дієз - x – знак альтерації, що підвищує ноту з дієзом на півтону. Наприклад: фаx звучить як соль.

Дубль-бемоль - bb - знак альтерації, що понижує ноту з бемолем на півтону.

Наприклад: сіbb звучить як ля.

103. Знайти і записати усі енгармонічно рівні звуки до наданих за зразком.

104. „Розшифрувати” знайому мелодію (зробити енгармонічну заміну звуків). Записати її у Фа мажорі без зайвих знаків альтерації. Вивчити напам’ять, підібрати супровід.

105. Побудувати інтервали від наданих ступенів Фа мажору у запропонованому ритмі (штилями вгору). Визначити їхню тонову величину (дописати літери до цифр). Створену мелодію упізнати. Співати двоголосно.

Енгармонізм тональностей (загальне уявлення)

Енгармонічно рівними тональностями називаються ті тональності, які звучать однаково, а називаються і записуються по-різному, наприклад: *Ges-dur* і *Fis-dur* (Соль $\flat$ мажор і Фа $\sharp$ мажор).

Існує шість пар енгармонічно рівних тональностей. Сума ключових знаків у них дорівнює 12.

5 + 7	6 + 6	7 + 5
<i>H-dur</i> (5 $\sharp$) – <i>Ces-dur</i> (7 $\flat$)	<i>Fis-dur</i> (6 $\sharp$) – <i>Ges-dur</i> (6 $\flat$)	<i>Cis-dur</i> (7 $\sharp$) – <i>Des-dur</i> (5 $\flat$)
<i>gis-moll</i> (5 $\sharp$) – <i>as-moll</i> (7 $\flat$)	<i>dis-moll</i> (6 $\sharp$) – <i>es-moll</i> (6 $\flat$)	<i>ais-moll</i> (7 $\sharp$) – <i>b-moll</i> (5 $\flat$)

Квінтове коло тональностей

Квінтовим колом тональностей називається система розташування (у вигляді кола) усіх мажорних та мінорних тональностей за чистими квінтами в порядку збільшення ключових знаків (на ч.5 вгору – дієзних, на ч.5 вниз – бемольних).

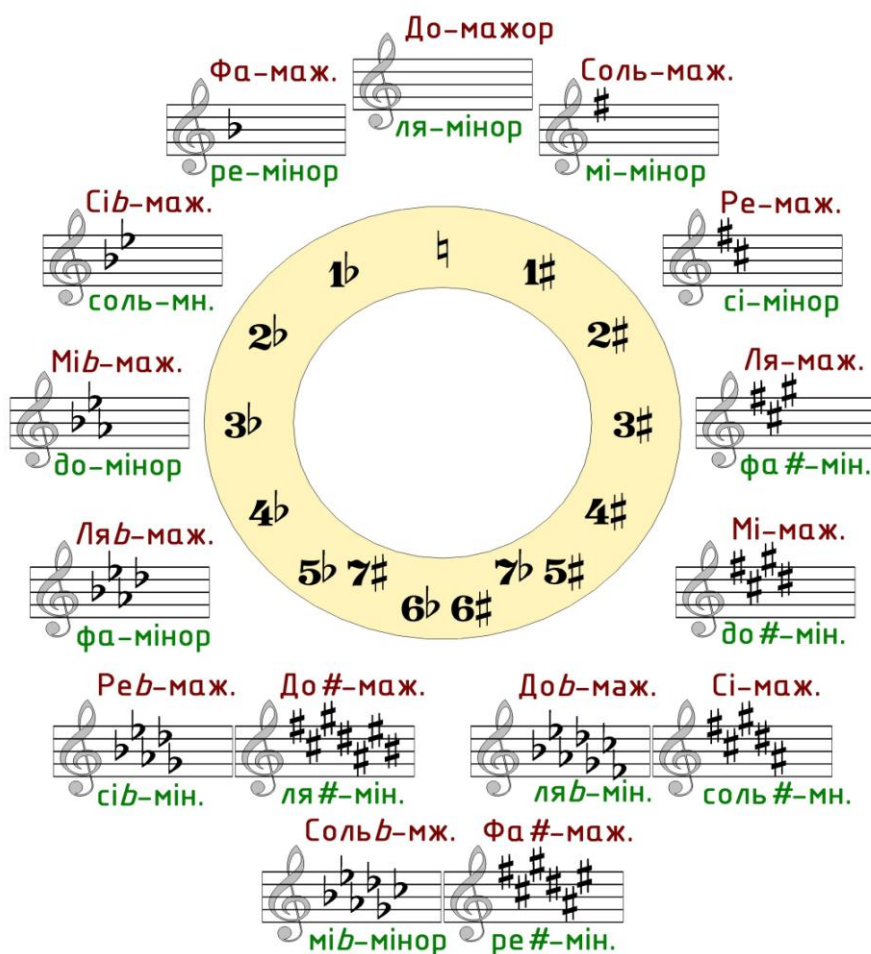
Початкові тональності – До мажор (*C-dur*) і ля мінор (*a-moll*).

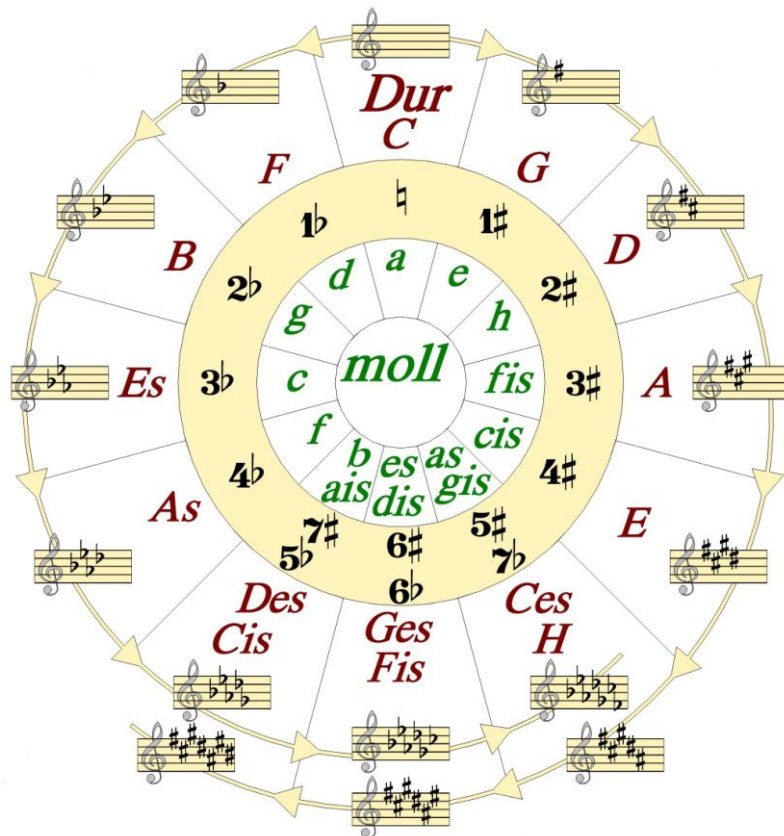
„Коло” – назва умовна: у послідовності з’являються енгармонічно рівні тональності і вона нібито замикається. Існує також і квінтовий ряд тональностей, який нагадує „градусник”.

У дієзних тональностях кожен наступний знак альтерації з’являється в мажорі на VII ступені, в мінорі – на II.

У бемольних тональностях кожен наступний знак альтерації з’являється в мажорі на IV ступені, в мінорі – на VI.

106. Уважно розглянути запропоновані зразки.

<i>Cis-dur</i> ; До-дієз-мажор		ля-дієз-мінор; <i>ais-moll</i>
<i>Fis-dur</i> ; Фа-дієз-мажор		ре-дієз-мінор; <i>dis-moll</i>
<i>H-dur</i> ; Сі-мажор		соль-дієз-мін.; <i>gis-moll</i>
<i>E-dur</i> ; Мі-мажор		до-дієз-мінор; <i>cis-moll</i>
<i>A-dur</i> ; Ля-мажор		фа-дієз-мінор; <i>fis-moll</i>
<i>D-dur</i> ; Ре-мажор		сі-мінор; <i>h-moll</i>
<i>G-dur</i> ; Соль-мажор		мі-мінор; <i>e-moll</i>
<i>C-dur</i> ; До-мажор		ля-мінор; <i>a-moll</i>
<i>F-dur</i> ; Фа-мажор		ре-мінор; <i>d-moll</i>
<i>B-dur</i> ; Сі-бемоль-маж.		соль-мінор; <i>g-moll</i>
<i>Es-dur</i> ; Мі-бемоль-маж.		до-мінор; <i>c-moll</i>
<i>As-dur</i> ; Ля-бемоль-маж.		фа-мінор; <i>f-moll</i>
<i>Des-dur</i> ; Ре-бемоль-мж.		сі-бемоль-мін.; <i>b-moll</i>
<i>Ges-dur</i> ; Соль-бем.-мж.		мі-бемоль-мін.; <i>es-moll</i>
<i>Ces-dur</i> ; До-бемоль-мж.		ля-бемоль-мін.; <i>as-moll</i>

Тональності першого ступеня споріднення (ознайомлення)

До тональностей першого ступеню споріднення належать ті тональності, чиї тонічні тризвуки можна побудувати на ступенях даної тональності.

У мажорі на всіх ступенях, окрім VII-го, а в мінорі на всіх ступенях, окрім II-го, будуються тризвуки, які можуть бути тонічними. На VII-му ступені мажору та на II-му ступені мінору будуються зменшені тризвуки, які не можуть бути тонічними.

Крім того, в мажорі у першому ступені споріднення знаходиться тональність мінорної гармонічної субдомінанти, а в мінорі – тональність мажорної гармонічної доміаннти.

C-dur   *d-moll*   *e-moll*   *F-dur*   *G-dur*   *a-moll*   *f-moll*
 T₅₃   II₅₃   III₅₃   S₅₃   D₅₃   VI₅₃   s₅₃

a-moll   *C-dur*   *d-moll*   *e-moll*   *F-dur*   *G-dur*   *E-dur*
 t₅₃   III₅₃   s₅₃   d₅₃   VI₅₃   VII₅₃   D₅₃

Таким чином, **кожна тональність має шість тональностей першого ступеня споріднення.**
 А саме:

- 1) паралельна тональність;
- 2) тональність натуральної субдомінанти;
- 3) їй паралельна;
- 4) тональність натуральної доміаннти;
- 5) їй паралельна;
- 6) в мажорі – тональність мінорної субдомінанти, а в мінорі – мажорної доміаннти.

T	–	S, s^r	–	D
↓		↓		↓
паралельні				

t	–	s	–	d, D^r
↓		↓		↓
паралельні				

Наприклад:

C	–	F, f^r	–	G
↓		↓		↓
<i>a</i>		<i>d</i>		<i>e</i>

a	–	d	–	e, E^r
↓		↓		↓
<i>C</i>		<i>F</i>		<i>G</i>

Тональності першого ступеню споріднення відрізняються за звуковим складом від даної тональності на один ключовий знак (крім ^r – різниця на 4 знаки). Тому їх швидко можна знайти за допомогою таблиці квінтового кола тональностей.

107. Для наданих тональностей знайти та позначити тональності першого ступеню споріднення.

D	–	^r	–
↓		↓	

h	–	–	^r
↓		↓	↓

108. Для наданих тональностей знайти та позначити тональності першого ступеню споріднення.

F	–	^r	–
↓		↓	

d	–	–	^r
↓		↓	↓

Модуляція у тональності першого ступеня споріднення (ознайомлення)

Модуляція – перехід в іншу тональність із закріпленням у новій тональності (або завершення музичної побудови у новій тональності).

Найчастіше модуляції відбуваються у тональності першого ступеня споріднення, тому що за звуковим складом вони відрізняються від початкової тональності лише на один знак (крім C).

Зовнішньою ознакою модуляції може бути поява випадкових знаків альтерації.

109. Проспівати та проаналізувати наступні модулюючі періоди.

Exercise 109 shows a melodic line in *C-dur* (2/4 time) with a pivot note on G4. Four arrows point to alternative tonalities: *G-dur*, *e-moll*, *a-moll*, *F-dur*, and *d-moll*. The *d-moll* version has red dots under the notes.

110.

Exercise 110 shows a melodic line in *a-moll* (2/4 time) with a pivot note on G4. Four arrows point to alternative tonalities: *G-dur*, *e-moll*, *C-dur*, *F-dur*, and *d-moll*. The *d-moll* version has red dots under the notes.

111. Скласти модулюючі періоди за зразком попередніх прикладів.

The exercise shows a C-dur scale in 2/4 time on a single staff. From the G note of this scale, five arrows point to five separate staves, each showing a different key signature: G-dur, e-moll, a-moll, F-dur, and d-moll. Each of these five staves contains a single note on a treble clef staff, representing the starting note of the new key.

112. Співати з тактуванням. Визначати тональний план модулюючих періодів. Вивчити напам'ять один за вибором.

Опера "Життя за царя", І д.

Cantabile con anima (Співуче з почуттям) М. Глінка

The score consists of two staves in 6/8 time. The key signature has three flats (B-flat, E-flat, A-flat). The melody is written on the upper staff, and the accompaniment on the lower staff.

113.

Гей, не дивуйте, добрії люди

В темпі маршу Українська народна пісня

The score consists of two staves in 4/4 time. The key signature has two sharps (F-sharp, C-sharp). The melody is written on the upper staff, and the accompaniment on the lower staff.

114.

Ой не шуми, лу́же

Широко Українська народна пісня

The score consists of two staves in 4/4 time. The key signature has two flats (B-flat, E-flat). The melody is written on the upper staff, and the accompaniment on the lower staff.

115.

Шехеразада

Grazioso М. Римський-Корсаков

The score consists of two staves in 6/8 time. The key signature has two flats (B-flat, E-flat). The melody is written on the upper staff, and the accompaniment on the lower staff.

116.

Опера "Життя за царя", III д.

Allegro moderato М. Глінка

Как мать у - би - ли у ма - ло - го птен - ца,
о - стал - ся птен - чик сир и гла - ден в гнез - де...

117.

Опера "Життя за царя", II д.

Allegro moderato М. Глінка

118. Проаналізувати структуру обох періодів, визначити місце та тип каденцій, тональний план. Співати з тактуванням.

Опера " Життя за царя", II д.

Помірно швидко М. Глінка

119. Дописати відсутні позначення акордів у модулюючій акордовій послідовності. Співати її та грати.

C-dur *F-dur*

T₆=D₆ D₆5 T₅

120. Співати від звуку «d» вгору та вниз: м.2, в.3, ч.5, ч.8, в.6, ч.4, м.7, B₅, D₂ з розв'язанням.

121. Від наданих звуків побудувати вгору D₂ (в.2 + в.3 + м.3) і розв'язати в однойменні тональності.

C-dur *c-moll*

D₂ T₆ D₂ t₆ D₂ T₆ D₂ t₆
IV IV IV IV IV IV

122. Визначити однойменні тональності наданих D₂ за ступенем, на якому він будується, виставити ключові знаки та розв'язати за зразком.

C-dur *c-moll*

D₂ T₆ D₂ t₆ D₂ T₆ D₂ t₆ D₂ t₆ D₂ D₂
IV IV IV IV IV IV IV IV

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Паралельні тональності:	а) <i>B-dur – g-moll</i> ; б) <i>H-dur – h-moll</i> ; в) <i>Fis-dur – Ges-dur</i> .		7. Ступені ладу I, IV, V є:	а) стійкими; б) головними; в) ввідними; г) побічними.	
2. Тональність <i>fis-moll</i> має біля ключа:	а) 2#; б) 3#; в) 4b; г) 4#.		8. Як позначається акорд, що містить м.3 + в.2 + в.3 ↑:	а) D ₆₅ ; б) D ₄₃ ; в) D ₂ .	
3. До характерних інтервалів належать:	а) зб.4; б) зм.4; в) зб.5; г) зм.5.		9. Зм ₅₃ :	а) d – f – as; б) fis – a – cis; в) mi ^b – соль ^b – ci ^b .	
4. м.2 обертається у:	а) м.6; б) в.2; в) в.7; г) м.7.		10. У який акорд доміанти переходить м.VII ₇ (непряме розв.)	а) D ₄₃ ; б) D ₆₅ ; в) D ₇ .	
5. Як називається лад мажорного нахилу з IV# ступ.:	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) лідійський.		11. $\frac{6}{8}$ - це розмір:	а) простий; б) складний; в) мішаний; г) змінний.	
6. Як називається акорд, що містить м.3 + ч.4 ↑:	а) мінорний секстакорд; б) мін. квартсекстакорд; в) мажорний секстакорд; г) маж. квартсекстакорд.		12. З'єднати назву інтервала з його тоною величиною:	а) м.6 4т.; б) зб.2 1,5т.; в) в.3 5,5т.; г) в.7 2т.	
Загальна сума балів =					

Хроматична гама*

Хроматизм – це підвищення або пониження на півтону натурального ступеня ладу.

Хроматизм можна побудувати тільки на ступенях, відстань між якими дорівнює тону.

Хроматична гама – це гама, в якій всі звуки розташовані за півтонами (12 півтонів).

Мажорна та мінорна хроматичні гами звучать однаково, але відрізняються за написанням.

Правопис хроматичної гами враховує знаки тональностей першого ступеня споріднення.

Так, при побудові хроматичної гами враховується:

- 1) Будь-який хроматично змінений в сторону підвищення ступінь тяжіє вгору і являє собою своєрідний ввідний звук у тоніку спорідненої тональності.

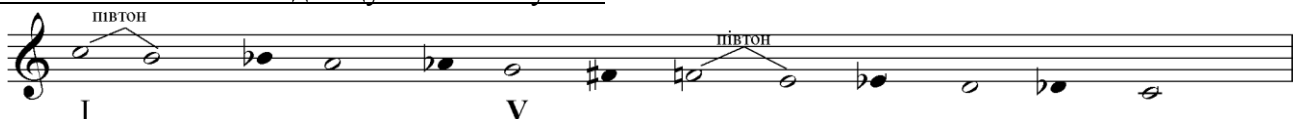
- 2) Будь-який хроматично змінений в сторону пониження ступінь тяжіє вниз у сусідній діатонічний ступінь і являє собою септиму зм.VII₇, яка переходить у квінту тризвуку спорідненої тональності.

Правопис мажорної хроматичної гами

У висхідній мажорній хроматичній гамі підвищуються усі ступені, крім III та VI. III ступінь не підвищується, тому що між III і IV ступенями утворюється діатонічний півтон. VI ступінь не підвищується, бо він не може бути ввідним звуком у VII ступінь, на якому не будувється тризвук спорідненої тональності. Замість підвищення VI ступеня – понижується VII.

У низхідній мажорній хроматичній гамі понижуються усі ступені, крім I і V. I ступінь не понижується, тому що між I і VII ступенями утворюється діатонічний півтон. Замість пониження V підвищується IV ступінь.

Правопис мінорної хроматичної гами

У висхідній мінорній хроматичній гамі підвищуються усі ступені, крім I та V. I ступінь не підвищується, тому що він не може бути ввідним звуком у II ступінь, на якому не будувється тризвук спорідненої тональності. Замість підвищення I ступеня – понижується II. V ступінь не підвищується, бо між V і VI ступенями утворюється діатонічний півтон.

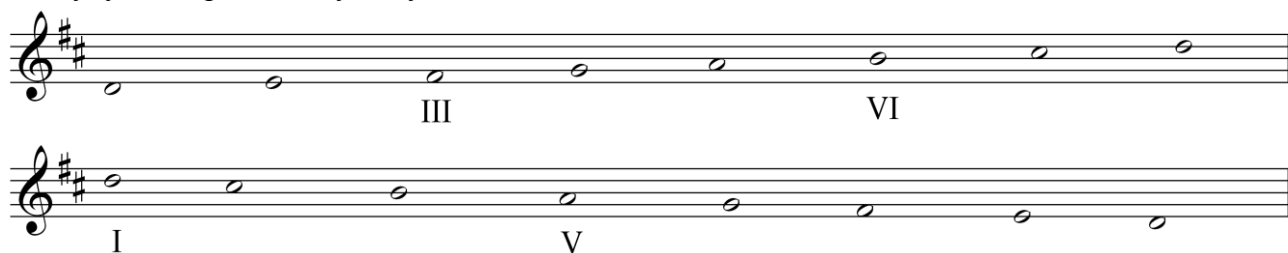
У низхідній мінорній хроматичній гамі змінюються усі ступені, крім I і V. Низхідна мінорна хроматична гама пишеться як однойменна мажорна хроматична. Звуковий склад і висхідної, і низхідної мінорної хроматичної гами однаковий.

Хроматичні гами

	мажорна		мінорна
↑	# усі, крім III і VI; → (VIIb)	↑	# усі, крім I і V; → (IIb)
↓	b усі, крім I і V; → (IV#)	↓	як однойменний мажор не змінюються I і V

124. Побудувати хроматичну гаму *D-dur*.

125. Побудувати хроматичну гаму *B-dur*.

126. Побудувати хроматичну гаму *d-moll*.

127. Побудувати хроматичну гаму *e-moll*.

128. Співати з тактуванням у зручній октаві.

Соната для скрипки та фортепіано

Менует

Allegretto В. А. Моцарт

Симфонія №40 *g-moll*, I ч.

Allegro molto В.-А. Моцарт

Велика соната для фортепіано

Ф. Шуберт

Allegretto

129. Співати з ритмічним супроводом.

Хабанера Кармен (з опери "Кармен", Ід.)

Ж. Бізе

Allegretto quasi andantino

130. Вивчити напам'ять.

Гандзя

Легко, грайливо

Д. Бонковський

Чи є в сві - ті мо - ло - ди - ця, як та Ган-дзя бі - ло - ли - ця? Ой ска - жи - те,
 доб-рі лю-ди, що зі мно-ю те пер бу де? Ган-дзя душ-ка, Ган-дзя люб-ка, Ган-дзя ми ла,
 як го-луб - ка, Ган-дзя риб-ка, Ган-дзя птич-ка, Ган-дзя ця - ця, мо - ло - дич - ка!

Секвенція та її види

Секвенція (лат. *Seguntia* – послідовність, ланцюг) в теорії музики – послідовне переміщення мелодичного або гармонічного звороту тими ж голосами на іншій висоті, що йде за першим проведенням, як його продовження.

Зворот, який повторюється, називається **ланкою** секвенції, а інтервал між ланками – **кроком** секвенції.

Види секвенцій

1. **Висхідна** – секвенція рухається вгору.
Низхідна – секвенція рухається вниз.
2. **Мелодична** – мелодичний зворот повторюється на іншій висоті.
Гармонічна – акордовий зворот повторюється на іншій висоті.
3. **Тональна** (діатонічна) – усі ланки знаходяться в одній тональності.
Модулююча (хроматична) – кожна ланка будується у новій тональності.
4. **Точна** – зворот повторюється без змін;
Неточна – зворот повторюється з частковими змінами, варіюється.

131. Проаналізувати надану секвенцію за її видами. Співати її з тактуванням.

Модулюючі секвенції (ознайомлення)

Модулюючі секвенції – це такі секвенції, у яких постійно виникають тональні зсуви, внаслідок чого кожна ланка такої секвенції опиняється в іншій тональності. Такі секвенції можуть проходити по тональностях I ступеня споріднення (хроматична секвенція) або зі зміщенням на певний заданий інтервал (наприклад, йти по малих секундах або великих терціях), залучаючи далекі за спорідненням тональності (транспонуюча секвенція).

132. Визначити акорди у русі мелодії та тональний план модулюючої секвенції. Співати її та грати.

133. Скласти висхідну модулюючу секвенцію з рухом мелодії по звуках D₆₅ → T.

134. Дописати та співати двоголосно модулюючу секвенцію.

135. Проаналізувати надану секвенцію за її видами та зіграти.

У прикладі №135 акорди D₂ є прикладом **побічних доміант**, тобто, акордів доміантової групи по відношенню до нетонічних ступенів ладу. Такі акорди, розв'язані у нетонічні ступені ладу так, нібито останні є тонікою, позначаються **D** → № відповідного ступеня (II, III та ін.).

136. Проаналізувати тональний план. Визначити види секвенцій. Співати з гармонічним супроводом.

Відхилення у тональності першого ступеня споріднення

137. Позначити акорди і тональності у відхиленнях. Співати мелодію і грати одночасно.

Сонатина Пч.

ROMANS

Л. Бетховен

138. Знайти та позначити відхилення. Співати та грати.

Катюша

М. Блантер

Рухливо

139. Підібрати гармонічний супровід до мелодії, використовуючи літерні позначення акордів.

День перемоги

Д. Тухманов

Tempo di marsia

Складні розміри $\frac{9}{8}$, $\frac{12}{8}$ (ознайомлення)

$\frac{9}{8}$ – складний розмір, в якому об'єднуються три такти по $\frac{3}{8}$.

В основі тактування лежить схема тактування тридольного розміру, де долями рахуються – ♩.

$$\frac{9}{8} = \text{♩} + \text{♩} + \text{♩}$$

140. Співати з тактуванням.

Соната №25

Л. Бетховен

Спокійно

141.

Ни слова, о друг мой

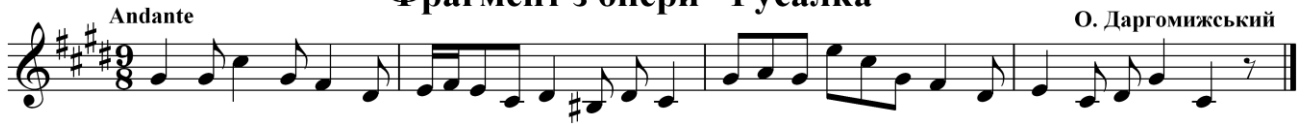
П. Чайковський

Andante ma non troppo

142.

Фрагмент з опери "Русалка"

О. Даргомижський

$\frac{12}{8}$ – складний розмір, в якому об'єднуються чотири такти по $\frac{3}{8}$.

В основі тактування лежить схема тактування чотиридольного розміру, де долями рахуються – $\bullet$.

$$\frac{12}{8} = \bullet + \bullet + \bullet + \bullet$$

143. Співати з тактуванням.

Симфонія №5, Пч.

П. Чайковський

144.

Сини народу

Іспанська народна пісня

145. Записати без слів у скрипковому ключі. Співати і вивчити напам'ять.

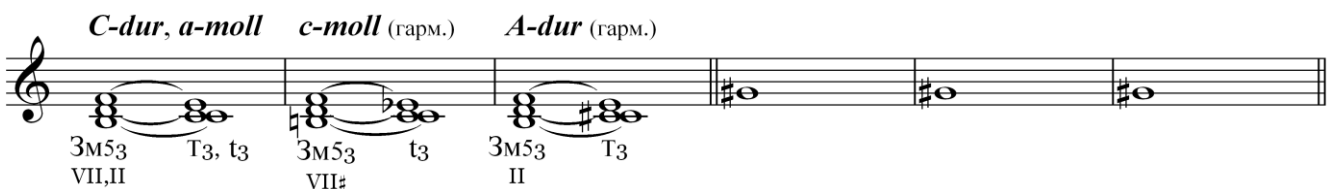
Степ

Я. Степовий

146. Від наданого звуку побудувати вгору зменшений тризвук із розв'язанням у 4 тональності (за зразком від звуку "h").

147.

151.

Опера "Руслан і Людмила", І д.

Allegro М. Глінка

152.

Сумна пісенька

Спокійно В. Калініков

153.

Вчора була суботонька

Помірно Українська народна пісня

154. Від наданих звуків побудувати вгору **D₇** із розв'язанням в однойменній тональності (за зразком від звуку «*d*»).

G-dur *g-moll*

D₇ T₃ D₇ t₃

155. Від наданих звуків побудувати вгору **D₆₅** із розв'язанням в однойменній тональності (за зразком від звуку «*gis*»).

A-dur *a-moll*

D₆₅ T₅₃ D₆₅ t₅₃

Змінний розмір (ознайомлення)

Змінний розмір – це розмір, що змінюється протягом твору. Змінні розміри бувають нерівномірно-змінні та рівномірно-змінні.

156. Наступні приклади співати з тактуванням.

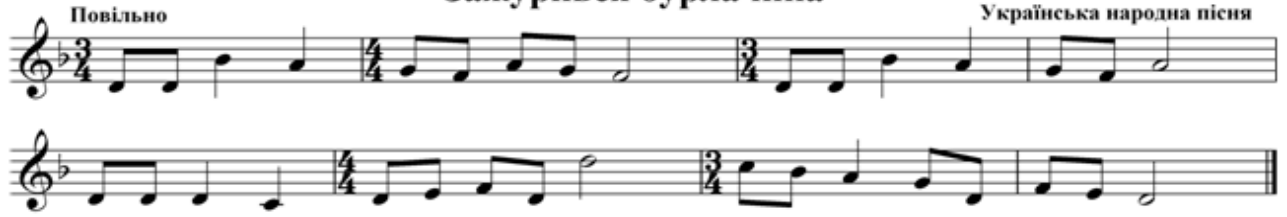
Попід терном стежечка

Швидко Українська народна пісня

157.

Зажурився бурлачина

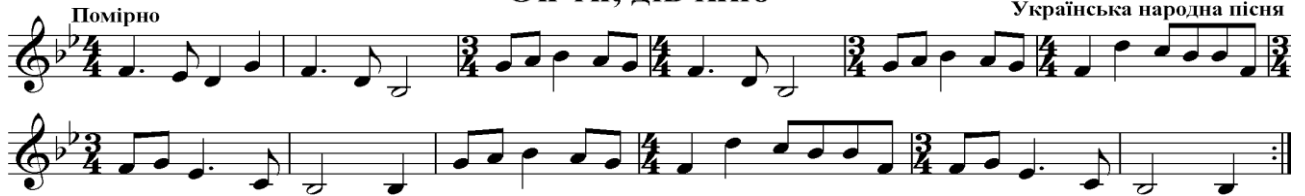
Українська народна пісня

158.

Ой ти, дівчино

Українська народна пісня

159.

Ой ти, степе

Російська народна пісня

160.

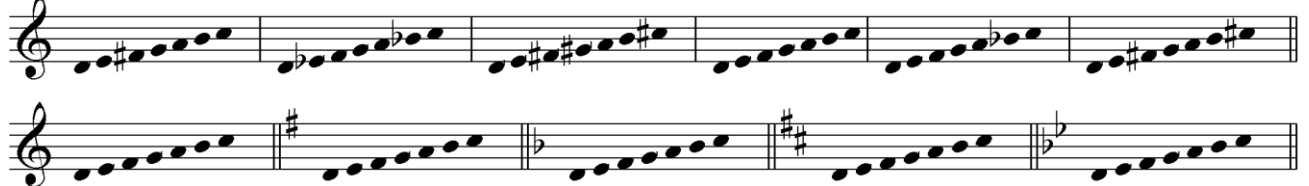
Пісня про рушник

П. Майборода

161. Визначити лади народної музики. Співати та грати їх.

Ре міксолідійський   Ре фригійський

162. Визначити (підписати), співати та грати вказані побудови.

Види розмірів

Розмір – це графічне зображення метру за допомогою двох цифр (одна над одною). Верхня цифра показує кількість долей у такті, а нижня – їх тривалість. Розмір пишеться після ключових знаків та без дробової рисочки.

Розміри бувають: прості, складні, мішані, змінні.

Прості розміри мають одну сильну долю. До них належать всі дво- та тридольні розміри:

$$\frac{2}{4}; \frac{3}{4}; \frac{3}{8}; \frac{2}{2}; \frac{3}{2}.$$

Складні розміри складаються з декількох однакових простих розмірів. Вони мають стільки сильних долей, скільки простих розмірів входить до їх складу. Перша доля називається сильною, а наступні сильні – відносно сильними. До складних розмірів належать:

$$\frac{4}{4}; \frac{6}{4}; \frac{6}{8}; \frac{9}{8}; \frac{12}{8}.$$

Мішані розміри складаються з декількох різних простих розмірів. До них належать:

$$\frac{5}{8}; \frac{5}{4}; \frac{7}{4}; \frac{11}{4}.$$

Змінний розмір – це розмір, що змінюється протягом твору. Змінні розміри бувають нерівномірно-змінні та рівномірно-змінні.

Мелодичний мажор (ознайомлення)

Мелодичний вид мажору відрізняється від натурального пониженням на півтону VI і VII ступенів (переважно у низхідному русі).

Будова верхнього тетраорду мелодичного мажору співпадає з будовою верхнього тетраорду однойменного натурального мінору.

C-dur (мелод.)

c-moll (нат.)

Мелодичний вид мажору використовується в музиці значно рідше ніж натуральний. Він, як і гармонічний вид, застосовується епізодично для створення ладового контрасту.

163. За ключовими знаками визначити мажорні тональності та побудувати їхні гами мелодичного виду.

164. Співати нотами та зі словами. Транспонувати у D-dur.

Andante

Опера "Євгеній Онегін", к. 2

П. Чайковський

Кто ты, мой ангел ли храни-тель и-ли ко-вар-ный ис-ку-си-тель? Мо-и сом-нень-я раз-ре-ши.

165. Визначити тональність і позначити ознаки мелодичного мажору (пониження VI і VII ступенів).
Співати з тактуванням за схемою дводольного розміру.

Балет "Гаяне", №5

А. Хачатурян

166. Від наданих звуків побудувати вгору зменшену квінту з розв'язанням у 4-х тональностях за зразком:

G-dur, e-moll g-moll (г.) E-dur (г.)

3м.5 3м.5 3м.5 3м.5 3м.5 3м.5
VII,II VII# II VII,II VII# II

3м.5 3м.5 3м.5
VII,II VII# II

167. Від наданих звуків побудувати вгору збільшену кварту з розв'язанням у 4-х тональностях за зразком:

D-dur, h-moll d-moll (гарм.) H-dur (гарм.)

3б.4 3б.4 3б.4 3б.4 3б.4 3б.4
IV,VI IV VIb IV,VI IV VIb

3б.4 3б.4 3б.4 3б.4 3б.4 3б.4
IV,VI IV VIb IV,VI IV VIb

168. Визначити в мелодії за нотним текстом:

Запитання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну) або завдання	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Пісенність, танцювальність, маршоподібність, без явних ознак.	
3. Тональність (літерн. познач.)		
4. Вид ладу:	Натуральний, гармонічний, двічі гармонічний мінор, мелодичний.	
5. Розмір (проставити у нотному тексті):	Простий, складний, мішаний, змінний.	
6. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	

Жовтень

Andante

П. І. Чайковський

169. Від наданих звуків побудувати вгору зменшений тризвук із розв'язанням в 4-х тональностях:

C-dur, a-moll c-moll A-dur

3M53 T3, t3 3M53 t3 3M53 T3

VII, II VII# II

170.

Тест №4

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Однойменні тональності:	а) <i>F-dur – d-moll</i> ; б) <i>B-dur – b-moll</i> ; в) <i>es-moll – dis-moll</i> .		7. Ступені ладу I, III, V є:	а) головними; б) стійкими; в) побічними; г) увідними.	
2. Тональність <i>f-moll</i> має біля ключа:	а) 2#; б) 3#; в) 4b; г) 3b.		8. Як позначається акорд, що містить м.3 + м.3 + в.2 ↑:	а) D ₆₅ ; б) D ₄₃ ; в) D ₂ .	
3. До тритонів належать:	а) зб.4; б) зм.4; в) зб.5; г) зм.5.		9. 3653:	а) <i>d – fis – a</i> ; б) <i>fis – a – cis</i> ; в) <i>miб – соль – сі</i> .	
4. м.7 обертається у:	а) м.2; б) в.2; в) в.7; г) в.3.		10. В який акорд доміанти переходить II ₇ (непряме розв'яз.)	а) D ₂ ; б) D ₆₅ ; в) D ₄₃	
5. Як називається лад мінорного нахилу з VI# ступ.	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) іонійський.		11. $\frac{5}{4}$ – це розмір:	а) простий; б) складний; в) мішаний; г) змінний.	
6. Як називається акорд, що містить в.3 + ч.4 ↑:	а) мінорний секстакорд; б) мін. квартсекстакорд; в) мажорний секстакорд; г) мін. квартсекстакорд.		12. З'єднати назву інтервала з його тоною величиною:	а) ч.4 4,5т.; б) зб.2 1,5т.; в) зм.5 2,5т.; г) в.6 3т.	
Загальна сума балів =					

Енгармонізм інтервалів*

(зб.4 – зм.5; зб.2 – м.3; зм.7 – в.6)

Енгармонічно рівними називаються інтервали, які звучать однаково (мають однакову тону величину), але називаються і пишуться по-різному (мають різну ступеневу величину). Наприклад, енгармонізм тритонів:

зб.4 = зм.5   зб.4 = зм.5   зм.5 = зб.4   зм.5 = зб.4

171. Зробити енгармонічну заміну збільшеної квати на зменшену квінту з подальшим її розв'язанням у чотири тональності.

Es-dur, c-moll, es-moll, C-dur

зб.4 = зм.5 в.3   зм.5 м.3   зм.5 м.3

172. Зробити енгармонічну заміну зменшеної квінти на збільшену кварту з подальшим її розв'язанням у чотири тональності.

Енгармонізм характерних інтервалів:

173. Зробити енгармонічну заміну малої терції на збільшену секунду з подальшим її розв'язанням в однойменні тональності.

174. Зробити енгармонічну заміну великої сексти на зменшену септиму з подальшим її розв'язанням в однойменні тональності.

175. Співати двоголосся. Позначити енгармонічно рівні інтервали.

Б. Алексєєв, А. М'ясоєдов
Елементарна теорія музики, №78

Тональності з 7-ма ключовими знаками (ознайомлення)

	До # мажор	<i>Cis-dur</i>		До b мажор	<i>Ces-dur</i>
	ля # мінор	<i>ais-moll</i>		ля b мінор	<i>as-moll</i>

176. У тональності *Cis-dur* (гармоніч. виду) співати та грати: а) гаму у прямому русі та терціями; б) акордову послідовність: $\uparrow T_{53} \downarrow T_6 \uparrow II_7 \downarrow D_{43} \uparrow T_{53} \downarrow S_{64} \uparrow 3M.VII_7 \downarrow D_{65} \rightarrow \uparrow T_{53}$.

177. Грати та співати з тактуванням. Транспонувати у *Des-dur*.

Вгору, сонінку!

Вго-ру, со-нін-ко, вго-ру! Вго-ру, со-нін-ко, вго-ру, на й я ни-вонь-ку до-жну.

Українська народна пісня

178. У тональності *ais-moll* (гармоніч. виду) співати та грати: а) гаму у прямому русі та терціями; б) дві пари тритонів з розв'язанням.

179. Співати верхній голос, а нижній грати.

Чогось мені нудно Українська народна пісня

Помірно

180. У тональності *Ces-dur* (гарм. виду) співати та грати: а) гаму у прямому русі та терціями; б) акордову послідовність: $\uparrow T5_3 \downarrow T6 \uparrow \Pi_7 \downarrow D4_3 \uparrow T5_3 \downarrow S6_4 \uparrow \text{зм. VII}_7 \downarrow D6_5 \rightarrow \uparrow T5_3$.

181. Співати та грати. Транспонувати в *H-dur*.

Жито, мати Українська народна пісня

Помірно

182. У тональності *as-moll* (натур. та гарм. видів) співати та грати: а) гаму у прямому русі; б) дві пари характерних інтервалів із розв'язанням.

183. Співати нижній голос, а верхній грати.

Іванку, Іванку Українська народна пісня

Рухливо

Музичні приклади для багатоголосного співу

184.

Ой да затуманило Українська народна пісня

Повільно

185.

Ой чий то кінь стоїть Українська народна пісня

Moderato

186.

Чарівна скрипка

Спокійно, з ніжністю І. Поклад

187.

Винахіднику метронома

Помірно. Ритмічно (Канон) Л. Бетховен

Та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та... Стріл - ку рів - но - мір - но,

та - та - та - та - та - та - та - та - та... во - дить мет - ро - ном, та - та - та - та - та - та - та - та - та -

та... Крок впра - во, крок, крок влі - во, крок, та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та - та...

Такт за так - том, крок та крок - хо - дить мет - ро ном, та - та - та - та - та... хо - дить мет - ро ном.

188.

Канон

Широко А. Кальдара

189.

Два півники

Vivace Старовинний кант

Музичні приклади для слухового та нотного аналізу

Проаналізувати наступні приклади. Визначати на слух або в нотному тексті:

<p>характер; жанрову основу; темп; розмір; лад (та його вид); тональність; регістр, штрихи, динаміку.</p>	<p>форму; аналіз періоду; будову періоду (aaaa, aaab, aabb, abbb, aa¹bb¹, abab, abac і т. п.) принцип розвитку тематичного матеріалу (повтор, секвенція, варіювання, контраст); рух по звуках вивчених інтервалів та акордів.</p>
--	--

190.

В школу

Allegro Ю. Шинкаренко

191.

Менует

Allegretto non troppo Ж. Векерлен

Не - ба свод гладь - ю вод без - мя - теж - ных
от - ра - жён так жи - во, бле - щет пе - ре - ли - вом кра - сок неж - ных.

192.

Верховино Р. Савицький

Andante

p *mf*

193.

Менует Й. Гайдн

Moderato

f

194.

Полька М. Глінка

Allegretto

mf *f* *mf* *dim.*

195.

Соната для фортепиано

Allegro con brio Й. Гайдн

The first system of the musical score for exercise 195 consists of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The key signature has one flat (B-flat). The tempo is marked 'Allegro con brio'. The first measure of the top staff has a dynamic marking of *f*. The piece concludes with a final measure in the top staff marked *f*.

196.

Менуэт

Moderato Й. Гайдн

The second system of the musical score for exercise 196 consists of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The time signature is 3/4. The tempo is marked 'Moderato'. The first measure of the top staff has a dynamic marking of *mf*. The piece concludes with a final measure in the top staff marked *sf*.

197.

Соната для фортепиано

Allegro В. А. Моцарт

The third system of the musical score for exercise 197 consists of two staves. The top staff is in treble clef and the bottom staff is in bass clef. The key signature has one sharp (F-sharp). The time signature is 3/4. The tempo is marked 'Allegro'. The first measure of the top staff has a dynamic marking of *p*. The piece concludes with a final measure in the top staff marked *fp*.

198.

Неаполітанська пісенька

Andante

П. Чайковський

199.

Веселий барабанщик

Allegro

М. Дремлюга

200.

Пісня Міньони

Moderato

Ф. Шуберт

Читання з аркушу

Наступні приклади співати з тактуванням

201.

Мій дорогий

Швидко Англійська народна пісня

The musical score for 'Мій дорогий' is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. It consists of two staves. The first staff contains the melody, starting with a quarter note G4, followed by eighth notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The second staff contains the accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by eighth notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The piece ends with a double bar line.

202.

Маленька пряля

Allegro В. А. Моцарт

The musical score for 'Маленька пряля' is written in treble clef with a key signature of two sharps (F#, C#) and a 2/4 time signature. It consists of two staves. The first staff contains the melody, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The second staff contains the accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The piece ends with a double bar line.

203.

Липа

Помірно Ф. Шуберт

The musical score for 'Липа' is written in treble clef with a key signature of two sharps (F#, C#) and a 3/4 time signature. It consists of three staves. The first staff contains the melody, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The second staff contains the accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The piece ends with a double bar line.

204.

Мамо, чао

Не поспішаючи Італійська пісня

The musical score for 'Мамо, чао' is written in treble clef with a key signature of two sharps (F#, C#) and a common time signature (C). It consists of two staves. The first staff contains the melody, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The second staff contains the accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The piece ends with a double bar line.

205.

Симфонія

Швидко Й. Гайдн

The musical score for 'Симфонія' is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. It consists of two staves. The first staff contains the melody, starting with a quarter note G4, followed by eighth notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The second staff contains the accompaniment, starting with a quarter note G4, followed by eighth notes A4, B4, C5, and a quarter rest. The piece ends with a double bar line.

206.

Ой поплив, поплив

Поволі, тужливо

Українська народна пісня

207.

Ой наступила та чорна хмара

Стримано

Українська народна пісня

208.

Руку дай мені, хлопче статний

Швидко

Шведська народна пісня

209.

Пер-музикант

Помірно швидко

Норвезька народна пісня

210.

Прекрасна Олена

Швидко

Ж. Оффенбах

211.

Ой гей!.. Та ой хто горя не знає

Дуже повільно

Українська народна пісня

212.

Маленька нічна серенада

В.-А. Моцарт

Allegro

213.

Вільний стрілець

К.-М. Вебер

Досить жваво

214.

Запорожець за Дунаєм

С. Гулак-Артемовський

Помірно

215.

Менует

Л. Бетховен

Allegretto

216.

Позволь мені, мати

Українська народна пісня

Швидко

217.

Пан Коцький

М. Лисенко

Швидко, але не дуже

218.

Колискова

Ф. Шуберт

Lento

219.

Ой літали орли в полі

Українська народна пісня

Помірно

220.

Стифеліо

Дж. Верді

Allegro

221.

Сонатина для скрипки

Ф. Шуберт

Allegro

222.

Тиха вода

Українська народна пісня
(за М. Леонтовичем)

Помірно

223.

Шехеразада
(III частина)

М. Римський-Корсаков

Andantino

Орієнтовні зразки завдань до випускного іспиту

Записати незнайому мелодію в обсязі періоду – диктант.

Орієнтовна складність мелодій:

Мазурка

Жваво Польська народна пісня

Ой зійди, зійди, ясен місяцю

Помірно Українська народна пісня

Варіант А

Завдання №1. Проспівати з аркушу незнайому мелодію з попереднім аналізом. Орієнтовна складність музичного матеріалу: див. розділ «Читання з аркушу».

Завдання №2. Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

Варіант Б

Креативні види завдань

Завдання №1. Створити до екзаменаційного диктанту або даної мелодії: власний варіант мелодії другого речення; гармонічний супровід, підголосок або другий голос.

Завдання №2. Проспівати з аркушу мелодію з власним гармонічним або ритмічним супроводом. Орієнтовна складність мелодій:

Чи ж я тобі не вродливий

Українська народна пісня

Ой Марічко

Рухливо

Українська народна пісня

Завдання №3. Письмова робота.

1. Визначити в мелодії або фрагменті музичного твору за нотним текстом:

- тональність, тональний план;
- вид ладу

Українська народна пісня "Ой летіла зозуленька"

Українська народна пісня "Ой гей! Да ой хто горя не знає"

Українська народна пісня "Ой летіла зозуленька"

- розмір (давати завдання без позначення розміру)

Українська народна пісня "Ой не цвіти буйним цвітом"

Українська народна пісня "Гей, у місті й у Львові"

- жанр;
- побудову;
- спосіб розвитку мелодії;
- рух по звуках вивчених інтервалів та акордів

Наприклад:

Помірно Польська народна пісня "Над осокою, над високою"

М. Глінка. "Не называй её небесной"

2. Впізнати (внутрішнім слухом) дану відому класичну мелодію та виправити допущені у запису ритмічні помилки. Наприклад:

В. А. Моцарт. Арія Фігаро;

Л. Боккеріні. Менует;

Ф. Шуберт. Серенада.

3. Впізнати відому класичну мелодію за даним ритмом наприклад:

В. А. Моцарт. Соната №11 Ля мажор, I ч., тема-період;

В. А. Моцарт. Симфонія №40 соль мінор, I ч., Г. П.;

М. Глінка. Романс «Не искушай», період;

В. Івасюк. «Червона рута» тощо.

4. Прослухати фрагмент музичного твору та визначити у даному фрагменті:

- жанрові ознаки твору;
- тональність, тональний план (записати літерними позначеннями);
- форму;
- принцип розвитку музично-інтонаційного матеріалу;
- функції акордів (підписати).

Наприклад:

Екосез

Помірно Ф. Шуберт

Орієнтовна модель проведення іспиту

Екзаменаційна робота із сольфеджіо (1)

учня (учениці) ____ класу _____ відділу

➤ Диктант

Blank musical staff lines for dictation.

Чорновий варіант:

Blank musical staff lines for a rough draft.

➤ Визначення на слух:

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   11   12

Timeline for listening exercises.

➤ Тестування

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Одноіменні тональності мають:	а) однакові ключові знаки, але різні лади і тоніки; б) однакове звучання, але різне написання; в) однакові тоніки, але різні лади і ключові знаки.		7. Головні тризвуки ладу будуються на ступенях:	а) I, III, V; б) II, IV, VI; в) I, IV, V.	
2. Тональність A-dur має біля ключа:	а) 2#; б) 3#; в) 4b.		8. D7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) в.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
3. Який інтервал розв'язується у ч.4:	а) зб.4; б) зм.7; в) зб.2; г) зм.5.		9. D65 розв'язується у:	а) T53 розгорнутий; б) T53 з подвоєн. прим. в) T6 з подвоєн. прим.	
4. м.6 обертається у:	а) м.3; б) в.2; в) в.3.		10. зм.VII7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) м.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
5. Лади мінорного нахилу:	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) іонійський.		11. До складних розмірів належать:	а) $\frac{2}{2}$; б) $\frac{6}{8}$; в) с; г) $\frac{3}{8}$.	
6. B64 ↑ =	а) в.3 + ч.4; б) м.3 + ч.4; в) ч.4 + в.3; г) ч.4 + м.3.		12. Moderato – це темп:	а) повільний; б) помірний; в) швидкий.	
Загальна сума балів =					

➤ Письмова робота (1).

1. Визначити в мелодії за нотним текстом:

Запитання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну) або завдання	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Пісенність, танцювальність, маршоподібність, без явних ознак.	
3. Тональність (записати літерн. познач.):		
4. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	
5. Визначити акорди у русі мелодії.	<u>Підписати</u> в нотному тексті.	

Українська народна пісня "Чоловік сіє жито"

2. Визначити у фрагменті музичного твору за нотним текстом:

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Пісенність, танцювальність, маршоподібність, без явних ознак.	
3. Тональність, тональний план.	<u>Надписати</u> літерними позначеннями в нотному тексті.	
4. Побудова:	Однотональна, модулююча, однотональна з відхиленнями.	
5. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	
6. Будова за фразами:	aaaa, aaab, aabb, abcb, aabb ¹ , aba ¹ b ¹ , abac	
7. Визначити функції акордів.	<u>Підписати</u> позначення в нотному тексті.	
Загальна сума балів =		

Вальс

Allegretto С. Майкапар

- Проспівати з аркушу незнайому мелодію з попереднім аналізом (орієнтовна складність музичного матеріалу див. розділ «Читання з аркушу»).
- Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

Екзаменаційна робота із сольфеджіо (2)

учня (учениці) _____ класу _____ відділу

➤ Диктант:

Чорновий варіант:

➤ Визначення на слух:

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   11   12

➤ Тестування:

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Паралельні тональності мають:	а) однакові ключові знаки, але різні лади і тоніки; б) однакове звучання, але різне написання; в) однакові тоніки, але різні лади і ключові знаки.		7. Головні секстакорди ладу (Т6, S6, D6) будуються на ступенях:	а) II, III, V; б) III, VI, VII; в) I, IV, V.	
2. Тональність <i>B-dur</i> має біля ключа:	а) 3b; б) 2#; в) 2b.		8. м. маж. 7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) в.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
3. Який інтервал розв'язується у ч.5:	а) зб.4; б) зм.7; в) зб.2; г) зм.5.		9. D4з розв'язується у:	а) T5з розгорнутий; б) T5з з подвоєн. прим.; в) T6 з подвоєн. прим.	
4. в.6 обертається у:	а) м.3; б) в.2; в) в.3.		10. м. VII7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) м.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
5. Лади мажорного нахилу:	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) іонійський.		11. До мішаних розмірів належать:	в) $\frac{3}{2}$; б) $\frac{6}{8}$; в) $\frac{5}{4}$; г) с	
6. M64 ↑ =	а) в.3 + ч.4; б) м.3 + ч.4; в) ч.4 + в.3; г) ч.4 + м.3		12. Lento – це темп:	а) повільний; б) помірний; в) швидкий.	
Загальна сума балів =					

➤ Письмова робота (2).

1. Визначити в мелодії за нотним текстом:

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну) або завдання	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Полька, вальс, полонез, мазурка, краков'як, без явних ознак.	
3. Тональність, тональний план:	<u>Надписати</u> літерними позначеннями в нотному тексті.	
4. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	
5. Визначити акорди у русі мелодії.	<u>Підписати</u> у нотному тексті	

Помірно Польська народна пісня "Над осокою, над високою"

2. Визначити у фрагменті музичного твору за нотним текстом:

Запитання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну) або завдання	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Пісенність, танцювальність, маршоподібність, без явних ознак.	
3. Тональність, тональний план.	<u>Надписати</u> літерними позначеннями в нотному тексті.	
4. Розмір.	Поставити в нотному тексті.	
5. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	
6. Будова за реченнями:	aaaa, aaab, aabb, abcb, aabb ¹ , abab, abac	
7. Визначити функції акордів:	<u>Підписати</u> позначення в нотному тексті.	
Загальна сума балів =		

Moderato Екосез Ф. Шуберт

- Проспівати з аркушу незнайому мелодію з попереднім аналізом (орієнтовна складність музичного матеріалу див. розділ «Читання з аркушу»).
- Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

Екзаменаційна робота із сольфеджіо (3)

учня (учениці) _____ класу _____ відділу

➤ Диктант:

Чорновий варіант:

➤ Визначення на слух:

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10   11   12

➤ Тестування:

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Енгармонічно рівні тональності мають:	а) однакові ключові знаки, але різні лади і тоніки; б) однакове звучання, але різне написання; в) однакові тоніки, але різні лади і ключові знаки.		7. Модуляція – це:	а) перехід в іншу тональність із закріпленням; б) тимчасовий перехід в іншу тональність; в) раптова поява нової тональності.	
2. Тональність <i>h-moll</i> має біля ключа:	а) 2#; б) 3#; в) 4b;		8. м.мін.7 ↑ =	а) м.3 + в.3 + м.3; б) в.3 + м.3 + м.3; в) м.3 + м.3 + в.3.	
3. Який з цих інтервалів може розв'язатися у в.3:	а) зб.4; б) зм.7; в) зб.2; г) зм. 5.		9. D ₂ розв'язується у:	а) T ₅₃ розгорнутий; б) T ₅₃ з подвоєн. прим. в) T ₆ з подвоєн. прим.	
4. м.3 обертається у:	а) м.6; б) в.6; в) в.3.		10. зм.VII7 ↑ розв'язується у:	а) T ₅₃ розгорнутий; б) T ₅₃ з подвоєн. терц.; в) T ₅₃ з подвоєн. прим.	
5. Лади мінорного нахилу:	а) міксолідійський; б) лідійський; в) фригійський; г) еолійський.		11. Головні квартсектакорди ладу (T ₆₄ , S ₆₄ , D ₆₄) будуються на ступ.:	а) I, III, V; б) III, VI, VII; в) V, I, II.	
6. B6 ↑ =	а) в.3 + ч.4; б) м.3 + ч.4; в) ч.4 + в.3;		12. Allegro – це:	а) повільно; б) помірно; в) швидко.	
Загальна сума балів =					

➤ Письмова робота (3).

1. Визначити в мелодії за нотним текстом:

Запитання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну) або завдання	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Жанрові ознаки:	Пісенність, танцювальність, маршоподібність, без явних ознак.	
3. Тональність (записати літерн. познач.)		
4. Вид ладу:		
5. Розмір.	<u>Поставити</u> у нотному тексті.	

М. Глінка. "Не называй её небесной"

2. Визначити у фрагменті музичного твору за нотним текстом:

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Форма:	Фраза, речення, період, проста 2-частинна форма.	
2. Тональність, тональний план.	<u>Надписати</u> літерними позначеннями у нотному тексті.	
3. Побудова:	Однотональна, модулююча, однотональна з відхиленнями.	
4. Вид ладу:		
5. Спосіб розвитку тематичного матеріалу:	Повторення, варіювання, секвенція, контраст.	
6. Будова за фразами:	aaaa, aaab, aabb, abcd, aabb ¹ , aba ¹ b ¹ , abac	
7. Визначити стрибки у мелодії.	<u>Підписати</u> позначення інтервалів у нотному тексті.	
Загальна сума балів =		

Менует

Й. С. Бах

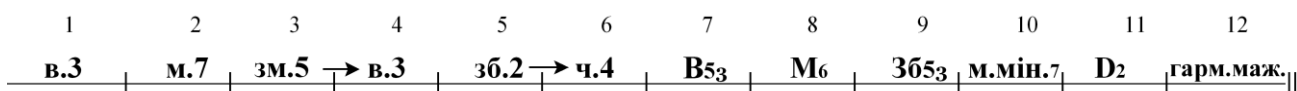
- Проспівати з аркушу незнайому мелодію з попереднім аналізом (орієнтовна складність музичного матеріалу див. розділ «Читання з аркушу»).
- Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія тощо) із ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

Додаткові завдання* (на розсуд викладача)

Орієнтовний зразок складності

Завдання №1. Письмова робота

1. Диктант.
2. Відповісти на питання одного із запропонованих у посібнику тестів (№1 – 8).
3. Визначити на слух. Орієнтовна складність:

Завдання №2. Усна відповідь. Орієнтовна складність:

1. Заспівати у тональності *h-moll*:

- а) гаму гармонічного виду;
- б) у гармонічному виді дві пари тритонів із розв'язанням;
- в) акордову послідовність – **t6 t64 s6 D5з D4з → t5з**

2. Заспівати від звуку “d” побудови поза тональністю:

ч.4, в.6, зб.2 з розв'язанням, **В5з, М6, D6з** з розв'язанням в однойменній тональності.

3. Заспівати напам'ять № ...

4. Заспівати з аркушу № ... (з попереднім аналізом нотного тексту).

5. Виконати знайомий музичний твір (пісня, романс, інструментальна мелодія) з ритмічним або гармонічним акомпанементом на інструменті, яким володіє учень.

*Зразки тестів:

Тест №5

Зпитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Зпитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Енгармонічно рівні тональності :	а) <i>B-dur – b-moll</i> ; б) <i>G-dur – e-moll</i> ; в) <i>Fis-dur – Ges-dur</i> .		7. Ступені ладу II і VII є:	а) головними; б) стійкими; в) побічними; г) увідними.	
2. Тональність <i>D-dur</i> має біля ключа:	а) 2#; б) 3#; в) 1b;		8. З яких інтервалів складається D4з ↑:	а) м.3 + м.3 + в.2; б) в.2 + в.3 + м.3; в) м.3 + в.2 + в.3.	
3. Хар. інтервали зб.2 та зм.7 в мажорі будуються на ступенях:	а) VI і VII; б) IV і VII; в) VI ^b і VII; г) VI і VII#.		9. D2 будується на:	а) II ступені; б) IV ступені; в) VII ступені.	
4. м.6 обертається у:	а) м.3; б) в.2; в) в.3 г) в.6.		10. В яких тональн-х фа# - ля – до – мі ^b є зм. VII7:	а) <i>A-dur, a-moll</i> ; б) <i>G-dur, g-moll</i> ; в) <i>E-dur, e-moll</i> .	
5. Як називається лад мажорного нахилу з VII ^b :	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) іонійський.		11. Тональності I ступеня спорідненості до <i>C-dur</i> :	а) <i>D, e, G, a, f, b</i> ; б) <i>d, e, F, f, G, a</i> ; в) <i>E, fis, g, A, F, b</i> .	
6. Як називається акорд, що містить ч.4 + м.3 ↑:	а) мінорний секстакорд; б) мін. квартсекстакорд; в) мажорний секстакорд; г) мін. квартсекстакорд.		12. Зменшений тризвук у нат. мажорі будується на:	а) II ступені; б) IV ступені; в) VII ступені.	
Загальна сума балів =					

Тест №6

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. Паралельні тональності:	а) <i>B-dur – b-moll</i> ; б) <i>A-dur – fis-moll</i> ; в) <i>Fis-dur – Ges-dur</i> .		7. Субдомінантовий секстакорд вгору складається зі ступенів:	а) I, IV, VI; б) II, V, VII; в) IV, VI, I; г) VI, I, IV.	
2. Порядок розташування # біля ключа:	а) сі, мі, ля, ре, соль, до, фа; б) фа, соль, ре, ля, до, сі, мі; в) фа, до, соль, ре, ля, мі, сі.		8. Вибрати з наданих акордів обернення D ₇ :	а) D ₆ ; б) D ₆₅ ; в) D ₆₄ ; г) D ₄₃ .	
3. У натуральному мажорі тритони будуються на:	а) IV і VII; б) IV і VII#; в) VI і II; г) VI і II.		9. З'єднати акорд зі ступенем, на якому він будується:	а) D ₆₅ III б) S ₅₃ VII в) T ₆ VI г) S ₆ IV	
4. Якісна величина м.б:	а) 3,5 т.; б) 4 т.; в) 4,5т; г) 5т.		10. <i>Vivace</i> – це темп:	а) помірний; б) повільний; в) швидкий.	
5. Як називається лад мінорного нахилу з II♭:	а) дорійський; б) міксолідійський; в) фригійський; г) лідійський.		11. Тональності I ступеня спорідненості до <i>a-moll</i> :	а) <i>D, e, G, a, f, b</i> ; б) <i>C, d, e, E, F, G</i> ; в) <i>E, fis, g, A, F, b</i> .	
6. Як називається акорд, що містить ч.4 + в.3 ↑:	а) мінорний секстакорд; б) мін. квартсекстакорд; в) мажорний секстакорд; г) маж. квартсекстакорд.		12. Зменшений тризвук у нат. мінорі будується на:	а) II ступені; б) IV ступені; в) VII ступені.	
Загальна сума балів =					

Тест №7

Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Запитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. <i>E-dur – cis-moll</i> – це тональності:	а) однойменні; б) паралельні; в) енгармонічно рівні.		7. Головними ступенями ладу вважаються:	а) I, III, V; б) II, V, VII; г) I, IV, V.	
2. Порядок розташування ♭ біля ключа:	а) сі, мі, соль, ре, ля, до, фа; б) сі, мі, ля, ре, соль, до, фа; в) фа, до, соль, ре, ля, мі, сі.		8. На II ступені будуються:	а) D ₆ ; б) D ₄₃ ; в) D ₆₄ ; г) S ₆₄ .	
3. З'єднати інтервал з його оберненням:	а) зб.4 зм.4; б) зм.7 зм.5; в) зб.5 зб.2; г) зб.2 зм.7.		9. З'єднати акорд зі ступенем, на якому він будується:	а) S ₆₄ III б) S ₅₃ VII в) T ₆ I г) D ₆ IV	
4. Якісна величина в.б:	а) 3,5 т.; б) 4 т.; в) 4,5т; г) 5т.		10. В якій тональності до# - мі – соль – сі є м. VII ₇ :	а) <i>A-dur</i> ; б) <i>G-dur</i> ; в) <i>D-dur</i> .	
5. У порівнянні з однойменним мажором у маж. пентатониці відсутні ступені:	а) II і VII; б) III і VI; в) IV і VII; г) II і VI.		11. Розмір $\frac{3}{2}$ є:	а) простим; б) складним; в) мішаним; г) змінним.	
6. Як називається акорд, що містить в.3 + в.3 ↑:	а) мажорний секстакорд; б) мінорний тризвук; в) збільшений тризвук; г) маж. квартсекстакорд.		12. <i>Vivo</i> – це темп:	а) помірний; б) повільний; в) швидкий.	
Загальна сума балів =					

Тест №8

Зпитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали	Зпитання або завдання	Варіанти відповідей (підкреслити правильну)	бали
1. <i>G-dur</i> – <i>g-moll</i> – це тональності:	а) однойменні; б) паралельні; в) енгармонічно рівні.		7. Головні тризвуки ладу будуються на ступенях:	а) I, III, V; б) II, IV, VI; в) I, IV, V.	
2. Тоніки паралельних тональностей знаходяться на відстані:	а) в.3; б) ч.5; в) м.3; г) ч.4.		8. На VII ступені ладу будуються:	а) D ₆ ; б) D ₄₃ ; в) D ₆₅ ; г) S ₆ .	
3. Характерні інтервали зм.4 і зм.7 в мінорі будуються на :	а) II і VII; б) III і VII; в) VII [#] і VII [#] ; г) II і VI.		9. З'єднати акорд зі ступенем, на якому він будується:	а) S ₆ V б) S ₆₄ VII в) T ₆₄ I г) D ₆₅ VI	
4. Інтервали обертаються за правилами (посднати пари):	а) малі у чисті; б) великі у збільшені; в) чисті у великі ; г) зменшені у малі.		10. В тональності <i>F-dur</i> (гарм) зм. VII ₇ :	а) соль – сіb – ре – фа; б) мі – соль – сіb – до; в) мі – соль – сіb – ре; г) мі – соль – сіb – реb;	
5. У порівнянні з однойменним мінором у мін. пентатониці відсутні ступені:	а) II і VII; б) III і VI; в) IV і VII; г) II і VI.		11. До складних розмірів належать:	а) 3/4; б) 4/4; в) 3/8; г) 9/8.	
6. Які з наданих інтервалів є дисонансами:	а) в.6; б) ч.5; в) м.2; г) м.7.		12. <i>Grave</i> – це темп:	а) повільний; б) помірний; в) швидкий.	
Загальна сума балів =					

Література

Видання українською мовою

1. Афоніна О. С. Сольфеджіо 7-8 класи. – К.: Нотне видавництво «Мелосвіт», 2012. – 88 с.
2. Ганзіна Т. І. Правила з елементарної теорії музики. – К.: Нотне видавництво «Мелосвіт», 2007. – 76 с.
3. Казак І. І., Амосова Н. В. Музична грамота: навчально-методичний посібник із сольфеджіо та теорії музики. – Рівне, 2007. – 96 с.
4. Павленко Т. П. Сольфеджіо на основі українських народних пісень. – К.: Музична Україна, 2003. – 112 с.
5. Флис В. В., Якуб'як Я. В. Сольфеджіо для 7 класу. – К.: Музична Україна, 1988. – 79 с.
6. Михайловська Р. Сольфеджіо на матеріалі української пісні. – К.: Мелосвіт, 2015. – 68с.
7. Козинська К. Сольфеджіо на матеріалі класичної музики. – Суми – К.: Мелосвіт, 2017. – 48с.

Видання російською мовою

1. Калмыков Б. В., Фридкин Г. А. Сольфеджио. ч.1. – М.: Музыка, 1989. – 144 с.
2. Калмыков Б. В., Фридкин Г. А. Сольфеджио. ч.2. – М.: Музыка, 1971. – 128 с
2. Алексеев Б., Мясоедов А. Элементарная теория музыки –. М.: Музыка, 1986. – 240с.

ЗМІСТ

ЗА ТЕМАМИ

ЗА ТОНАЛЬНОСТЯМИ

Повторення вивченого матеріалу.....	3	
Зразки побудов у тональності <i>C-dur</i>	4	<i>C-dur</i>
	5	<i>F-dur</i>
Тональності з 6-ма знаками.....	7	<i>Fis-dur</i>
	8	<i>Ges-durr</i>
Зразки побудов у тональності <i>a-moll</i>	9	<i>a-moll</i>
	10	<i>d-moll</i>
	11	<i>dis-moll</i>
	13	<i>es-moll</i>
Імітація. Канон.....	14	
Види септакордів (ознайомлення).....	15	
Септакорд II ступеня (ознайомлення).....	16	
	17	<i>h-moll</i>
	18	<i>Es-dur</i>
	19	<i>c-moll</i>
Побічні тризвуки у натуральному мінорі. «Золота» секвенція (ознайомлення)	20	
Типи побудови періоду. Каденція.....	23	
Енгармонізм звуків. Енгармонізм тональностей(ознайомлення)	25	
Квінтове коло тональностей.....	26	
Тональності I ступеня споріднення.....	28	
Модуляція у тональності I ступеня споріднення (ознайомлення).....	29	
Хроматична гама.....	32	
Секвенція та її види	35	
Модулюючі секвенції (ознайомлення).....	35	
Відхилення у тональності I ступеня споріднення (ознайомлення).....	36	
Складні розміри 9/8, 12/8 (ознайомлення).....	37	
Мішаний розмір 5/4 (ознайомлення).....	39	
Змінний розмір (ознайомлення).....	40	
Види розмірів.....	42	
Мелодичний мажор (ознайомлення).....	42	
Енгармонізм інтервалів (ознайомлення).....	44	
Тональності з 7-ма ключовими знаками(ознайомлення).....	45	<i>Cis-dur, ais-moll</i>
	46	<i>Ces-dur, as-moll</i>
Музичні приклади для багатоголосного співу.....	46	
Музичні приклади для слухового та нотного аналізу.....	48	
Читання з аркушу.....	51	
Орієнтовні зразки завдань до випускного іспиту.....	56	
Орієнтовна модель проведення іспиту.....	58	
Додаткові завдання* (на розсуд викладача).....	65	
Зразки тестів*.....	65	
Література.....	67	